

Европейският съюз като глобален икономически играч

доц. д-р Емилия Георгиева

УНСС, катедра „Икономика“

тел.: 8195590, 8862240

e-mail: egeorguieva@abv.bg

Резюме: В началото на XXI в. Европейският съюз се утвърди като глобален икономически играч. Това стана на основата най-вече на неговата икономика, в т.ч. производствен капацитет и БВП на стойност 12 339 731,1 млрд. евро (2007 г.), функциониращ вътрешен пазар, финансов суверенитет, изграден валутен съюз и нова система от институции на валутното единство в неговите рамки, успешно провеждане на общи политики, членство в СТО и т.н.

Като глобален икономически играч ЕС е изправен пред редица предизвикателства. Те са свързани както с неговото самоутвърждаване като глобален играч в световната икономика, така и с получаването на признание от страна на другите глобални икономически играчи – САЩ, Япония, държавите от БРИК (Бразилия, Русия, Индия и Китай) и др.

Европейският съюз се изиявява като особено активен икономически играч в няколко основни географски направления: ЕС – Америка, ЕС – Азия, ЕС – Африка и ЕС – Близкият изток. Европейският съюз има подписани споразумения с много държави и авторитетни регионални икономически формирания. Тук специално внимание се обръща на икономическите отношения между ЕС и САЩ, ЕС и Япония, ЕС и АЗЕМ, ЕС и АСЕАН.

Между ЕС и Китай е налице „развиващо се всеобхватно и стратегическо партньорство“. Споразумение за стратегическо партньорство ЕС има и с Индия. В процес на преговори е изготвянето и на ново споразумение с Русия. ЕС има подписани различни споразумения за сътрудничество, партньорство и дори асоциация и с много страни от Африка и Близкия изток.

Предизвикателствата, пред които е изправен ЕС като глобален икономически играч при съвременните условия, се увеличават многократно във връзка със световната финансова и икономическа криза. В търсенето на адекватен отговор, съразмерен на мащабите и отговарящ на нейната специфика, ще проличи доколко ЕС се е изградил като глобален икономически играч, респективно ще представи автентична стратегия за борба с кризата и ще реализира своята амбиция за пренаписване на правилата на световния финансов ред.

Ключови думи: Европейски съюз, глобален икономически играч, САЩ, БРИК.

В края на XX в. Европа стана свидетел на раждането на един нов и уникален съюз – Европейския съюз. Той беше създаден на основата на трите европейски общности – ЕОВС, ЕО и ЕВРАТОМ и много скоро след това даде заявка за превръщането си в световна сила, в глобален играч и партньор.

Квалификацията „глобален играч“ Европейският съюз получава за пръв път през декември 2003 г. В програмен документ на Съюза, известен под наименованието „Европейска стратегия за сигурност“, е упоменато, че обективни предпоставки за тази неизбежна негова нова роля са най-вече нарасналата му численост като брой държави и население, увеличеният му производствен капацитет, широката мрежа от партньорски отношения в света и лостове за глобално влияние и въздействие.

Макар да е използвана по повод ролята на ЕС в областта на глобалната политика, квалификацията „глобален играч“ може да бъде отнесена успешно и към сферата на икономиката, тъй като и политиката, и сигурността, и икономиката са сфери, които имат своето място във все по-силно глобализиращия се свят и неговото управление.

Пет години след провъзгласяването му за „глобален играч“ от ръководителите на ЕС, Съюзът определено заслужава към „глобален“ да се добави и „икономически играч“. Основанията за това могат да бъдат систематизирани в следните няколко пункта:

- ЕС се утвърди като преобладаващо икономическа общност с 27 държави членки, почти 500 млн. души население и БВП на стойност над 12 трлн. евро.
- ЕС изгради вътрешен пазар и „работи за устойчивото развитие на Европа, основаващо се на балансиран икономически растеж и ценова стабилност, силно конкурентна социална пазарна икономика, която има за цел пълна заетост и социален прогрес, и високо равнище на защита и подобряване качеството на околната среда“.
- ЕС разполага с финансов суверенитет, който гарантира както текущото обезпечаване на интеграционния процес, така и на неговото бъдеще. Бюджетът на Евросъюза

за 2008 г. Възлиза на 129,1 млрд. евро, като 7,3 % от тази сума са предназначени за реализиране на неговата функция като глобален играч, в т.ч. предприесъединяване, европейски съседни, сътрудничество в областта на развитието, хуманитарна помощ, демокрация и човешки права, обща външна политика и политика в областта на сигурността, инструмент на стабилност.

- ЕС изгради валутен съюз и нова система от институции на валутното единство в неговите рамки. Във валутния съюз на ЕС (еврозоната) понастоящем членуват 16 от всичките 27 негови държави членки, а 4 от останалите 11 членуват в ERM II, които се разглеждат като непосредствена подготовка за членство в еврозоната. Еврото е официална парична единица и в територии, които географски не принадлежат към Европа, а така също и в някои държави, които не членуват в ЕС.

- ЕС осъществява успешно общи политики с повече или по-малко наднационален характер, които обхващат ключови икономически сфери, като например селско стопанство, търговия, транспорт, екология и др. Регионалната политика, чиято основна цел е намаляването на неравноверието в развитието на отделните региони на Евросъюза, е в основата на политиката за сближаване (кохезионната политика) като израз най-вече на принципа на солидарността.

- ЕС е член на Световната търговска организация (СТО). Има сключени различни видове търговски споразумения с трети страни и региони. В значителна част от тях се разглеждат и проблеми на икономическото и финансовото сътрудничество с неговите и тези на неговите държави членки търговски партньори. ЕС има търговски отношения със страни с държавна търговия, споразумения за сътрудничество, непреференциални споразумения със страните от Азия и Латинска Америка, споразумения за партньорство и сътрудничество, обща система на префе-

ренции, преференциални споразумения със страните от АКТ, евро-средиземноморски споразумения за асоцииране, споразумения за стабилизация и асоцииране, митнически съюз с Турция, европейско икономическо пространство с държавите от ЕАСТ без Швейцария.

В битността си на непрекъснато утвърждаващ се глобален икономически играч ЕС е изправен пред редица предизвикателства. Една немалка част от тях са свързани със самоутвърждаването му като глобален играч, а останалата част – с признаването му като такъв от останалите „играчи“ и центрове на глобална икономическа мощ.

Самоутвърждаването на ЕС като глобален икономически играч е свързано преди всичко със стабилизиране на неговата икономика, в т.ч. на икономиката на еврозоната, която често се разглежда като „втора по големина икономика в света“.

През пролетта на 2000 г. ЕС прие амбициозна програма, позната под наименованието „Лисабонска стратегия“, чиято основна цел е Евросъюзът да се превърне до 2010 г. „в най-конкурентоспособната и динамична икономика в света, основана на познанието“. ЕС се задължи за един 10-годишен период (2000-2010) да постигне и задмине по производителност и заетост основния си съперник САЩ, като това стане за сметка на увеличаване на производството с 40 % и на създаване на 20 млн. нови работни места.

Незадоволителните резултати и опасността ЕС да се превърне в „социален и икономически музей“ вместо в авторитетен глобален икономически играч наложиха през 2005 г. изпълнението на Лисабонската стратегия да се рестартира. През 2005 г. ЕК прие първите интегрирани насоки за растеж и заетост през периода 2005-2008 г., а пролетният Ев-

ропейски съвет (13-14.03.2008) ги потвърди и за периода 2008-2010 г.

Необходимо е също така европейският интеграционен модел да бъде предефиниран с оглед на новите реалности, които наблюдаваме през последните години, в т.ч. неуспеха с ратификацията на Договора за създаване на конституция за Европа и ирландското „не“ на Лисабонския договор за реформа от 13.12.2007 г.; осъществяването на реформи за стабилизирането на четирите най-големи икономики на ЕС (на Германия, Франция, Великобритания и Италия), които формират повече от две трети от БВП на Евросъюза, както и на тези на по-слабо развитите икономически държави с перспектива да стопят разликите и настигнат водещите държави в ЕС; постигането на още по-висока степен на интеграция на новоприсъединилите се 12 държави в периода 2004-2007 г. с икономиката на ЕС и циклична конвергенция между тях и страните от еврозоната; необходимостта да се отговори адекватно на световната финансова и икономическа криза и т.н.

Паралелно с реформите вътре в рамките на Евросъюза трябва да бъдат осъществени промени и в неговата политика на регионално и глобално равнище. Тук имаме предвид най-вече възможностите за влияние на ЕС върху другите глобални икономически играчи и тяхното поведение – като самостоятелни субекти, като подвластни на предизвикателствата на глобализацията и като участници в глобалното управление.

На първо място, ЕС поддържа традиционното добри отношения със **САЩ**. В момента ЕС и САЩ са и две от най-големите икономически сили в света, чиито икономики заедно съставляват около една втора от световната икономика. Отношенията между тях са от първостепенно значение както поради взаимната зависимост на техните

икономики (между тях са формирани най-големите в света търговски и инвестиционни връзки), така и поради общата им отговорност като основни икономически центрове в света.

ЕС гледа на САЩ като на основен конкурент, ситуира своите отношения с тази държава на принципа на равенството и на три основни „стълба“ (пункта): подписаната на 20.11.1990 г. Трансатлантическа декларация, подписаната през декември 1995 г. Нова трансатлантическа програма (Нов трансатлантически дневен рег), старта през май 1998 г. на Трансатлантическо икономическо партньорство.

Едно от най-големите предизвикателства пред ЕС и САЩ в настоящия момент е посрещането на очертаващите се трудности в световната икономика, респективно в техните икономики и възможности за влияние като глобални икономически играчи. За пръв път от Втората световна война насам икономиките на САЩ, ЕС и Япония са едновременно в рецесия, а снижаването на темповете на икономически растеж се обяснява най-вече с възможно най-тежката финансова и икономическа криза от времето на Великата депресия от 1929-1933 г. Сериозно се очаква да се забави ръстът на американската икономика и през 2009 г.

В същото време тези негативни процеси няма да подминат и ЕС, респективно еврозоната. В средата на ноември 2008 г. официално беше обявено за наличие на сериозни признаци на рецесия в еврозоната, която (според прогнозите на ОИСР) за нея и икономиките на другите големи икономически играчи вероятно ще продължи през цялата 2009 г. Най-голямата европейска икономика – тази на Германия, също е в рецесия, след като през две последователни тримесечия регистрира спад в ръста на БВП. Според Фе-

дералното статистическо бюро на Германия БВП се е понижил с 0,5 % през третото спрямо второто и с 0,4 % през второто спрямо първото тримесечие на 2008 г.

Надеждите за справяне с изброените предизвикателства в областта на икономиката на САЩ и ЕС, както и на перспективите за взаимните им икономически, търговски, инвестиционни и външнополитически връзки, са свързани най-вече с ресурсния потенциал, икономическия и социален модел и лостовите за глобално влияние на тези две икономически суперсили. Не е тайна, че САЩ разполагат с „ненадминати национални ресурси“, а ЕС отстъпва в това отношение (и то по отделни показатели) само на САЩ. А като към този факт добавим, че през 2000 г. в Лисабон Евросъюзът призна за пръв път превъзходството на САЩ, в частност преимуществата на използвания до този момент американски икономически и социален модел за стимулиране на икономическия растеж, за създаване и използване на нови технологии, за подкрепа на предприемачеството, за борба с безработицата и увеличаване на заетостта, можем да се съгласим с прогнозите, че за да се превърне в пълноценен глобален икономически играч, на ЕС му трябва (при равни други условия) поне още 10-15 г.

В допълнение към отношенията ЕС – САЩ трябва да се отбележи, че Европейският съюз поддържа под различна форма контакти с още много държави и регионални формирования, които заедно със САЩ може да се каже, че формират географското направление **ЕС – Америка**. Чрез споразумения за сътрудничество, за стратегическо или привилегировано партньорство ЕС поддържа контакти, в т.ч. и икономически, с Канада (ЕС и Канада започнаха преговори за засилено икономическо партньорство на 18.10.08.), Мексико, Английския съюз, Латинска Америка и карибските страни.

На второ място, другото голямо географско направление, в рамките на което ЕС поддържа активни търговски и икономически отношения и се издвоява като особено активен икономически играч, е направлението **ЕС – Азия**. По своя обхват и динамика тези отношения могат да съперничат само на американското направление и могат да бъдат разглеждани като контрапункт на потребителското търсене и икономическата мощ на САЩ по линия на установяването на известен баланс между тези две основни направления.

И тук, както и при предходното направление, ЕС има подписани споразумения (непреференциални, за стратегическо или привилегировано партньорство) с много държави и авторитетни регионални икономически формирания от Азиатския континент. В началото на 90-те години на XX в. (1991 г.) между Европейската общност и нейните държави членки, от една страна, и **Япония**, от друга страна, е подписана съвместна декларация за измеренията на техните отношения, в т.ч. икономическо сътрудничество и сътрудничество по глобалните предизвикателства. Десет години по-късно, през 2001 г., в Брюксел е подписан по-амбициозен десетгодишен икономически план, който се прилага и в момента, а между ЕС и Япония се провеждат ежегодни двустранни срещи. Извън този формат се провеждат четиристранни срещи, на които участват представители и на САЩ и Канада.

Като доказателства за нарастването на геостратегическото значение на азиатското направление за утвърждаването на ЕС като глобален икономически играч могат да послужат още и контактите между ЕС и такива формални и неформални процеси и общности като **АЗЕМ** и **АСЕАН**.

АЗЕМ („Asia-Europe Meeting“) е неформален процес, на който се гледа като на „база и

рамка за предвиждане на всеобхватно партньорство Азия – Европа през XXI в.“ Неговото начало е поставено през 1996 г., а участници са 16 държави от Азия (Бруней, Камбоджа, Китай, Лаос, Мианмар, Индонезия, Япония, Република Корея, Малайзия, Филипините, Тайланд, Виетнам, Пакистан и др.), държавите – членки на ЕС (27), и Европейската комисия. Обект на сътрудничество между европейските и азиатските държави в рамките на АЗЕМ са такива области, като търговия, инвестиции, финанси, заетост и др. През 2004 г. в рамките на АЗЕМ е договорено „засилено сътрудничество със специфични цели, както и програми и проекти, насочени към конкретни резултати“.

АЗЕМ обхваща 60 % от търговията и 50 % от БВП на световната икономика. Две от азиатските държави негови членки – Япония и Китай, са основни търговски партньори на ЕС. Специално между ЕС и **Китай** е налице „развиващо се всеобхватно и стратегическо партньорство“. ЕС гледа на Китай като на уникална икономика, която в по-далечна перспектива (около средата на XXI в.) може да изпревари дори САЩ и да се превърне в значим глобален икономически играч. Като се има предвид и позицията на Китай в неформалната група БРИК (Бразилия, Русия, Индия, Китай), която чрез потенциала на визираните в нея четири държави представлява все по-голяма заплаха за останалите глобални икономически играчи, съвсем естествено е, че ЕС активизира своите отношения с тази държава и се превърна в нейния най-голям търговски партньор.

АСЕАН е организация на държавите от Югоизточна Азия, в която членуват т.нар. „източноазиатски тигри“. Техните икономики се отличават с най-динамичния растеж в световен мащаб и могат да бъдат сериозен стимул особено за тези на новоприетите държави в ЕС. Във връзка с

това ЕК преосмисли тази „ос“ и през лятото на 2003 г. одобри документ за „ново партньорство с Югоизточна Азия“, което може в бъдеще да прерасне в споразумение за свободна търговия.

Извън рамките на АЗЕМ и АСЕАН, отделно на Китай и Япония, Европейският съюз има също споразумение за стратегическо партньорство и с още една голяма азиатска държава – **Индия**. До него се стигна, след като и двете страни преминаха пътя от едно първоначално ниво на „икономически обмен и помощ за развитие“ до партньорство, основано на „споделени ценности и възгледи“. Обект на специален съвместен интерес между ЕС и Индия са такива области, като информационно общество, нанотехнологии, генно инженерство, космос, култура и др.

На трето място, утвърждаването на ЕС като глобален икономически играч минава през спецификата на отношенията му с още една голяма държава, разположена на два континента – **Русия**. Тя е най-важният съсед на Евросъюза, но не е включена в т.нар. Европейска политика за съседство. Между ЕС и Русия имаше договор за партньорство и сътрудничество, който изтече на 01.12.2007 г. След пречки от различно естество преговорите между двете страни за подписание на ново споразумение бяха подновени на 02.12.2008 г. Неговата основна цел е да даде „нова институционална и правна база на дългосрочните политически, икономически и енергийни отношения“.

За никого не е тайна, че Русия няма желание да стане член на ЕС, но има желание да стане член на Световната търговска организация (СТО). В БРИК тя се свързва с възможността си да бъде източник и износител най-вече на енергийни ресурси, а приемането ѝ през 2002 г. в Г-7 е свързано преди всичко със създаването на функционираща пазарна ико-

номика, постигането на впечатляващи параметри на основните макроикономически показатели, „по-стабилна и предсказуема политическа среда“.

За ЕС Русия е ценна с огромните търговски и енергийни ползи, които той може да получи от нея. Половината от търговията на ЕС е именно с Русия. Русия осигурява около една четвърт от петрола и почти една втора от газта за ЕС с тенденция тези количества да нарастват до към 2030 г.

От друга страна, ЕС също е „уникално полезен“ за Русия. Русия е заинтересована да има ЕС за свой стратегически партньор, включително и в областта на икономиката. На него тя може да разчита за получаване на членство в СТО, за нови енергийни договори и визови облекчения. Това обаче, което спъва нормалния диалог, е противоположната им визия за бъдещето и взаимното недоверие между тях. В отношенията си с ЕС Русия се стреми да „осигури националните интереси“ и да игнорира изричното условие, което ЕС поставя – „споделени демократични ценности“. Конкретно доказателство за това е и онзи пасаж от средносрочната стратегия за развитие на отношенията помежду им в периода 2000-2010 г., в който се подчертава, че „като световна сила, разположена на два континента, Русия трябва да запази своята свобода да определя и осъществява своята вътрешна и външна политика, своя статут и преимущества на евро-азиатска държава и най-голяма страна от ОНД, както и независимостта на своите позиции и дейност в международните организации“. Русия декларира готовност да защитава своите интереси дори тогава, когато с някакво свое действие противоречи на клауза от Споразумението за партньорство и сътрудничество или на усилията ѝ да се присъедини към СТО.

Независимо от специфичния характер на отношенията между ЕС и Русия, тези отношения (съгласно решенията на срещата на най-високо равнище в Петербург от май 2003 г.) се ситуират и развиват в името на създаването на четири „обща пространства“: общо икономическо пространство; общо пространство за свобода, сигурност и правосъдие; общо пространство в областта на външната сигурност; общо пространство за научни изследвания и образование, включително култура. Конкретният механизъм за осъществяването на тези пространства е подписаното на остров Корфу през юни 1994 г. Споразумение за партньорство и сътрудничество, чийто срок изтече на 01.12.2007 г. и предстои да бъде подписано ново.

На четвърто място, е последното географско направление от икономическите аспекти на дейността на ЕС в света – това **ЕС – Африка** и **ЕС – Близкият изток**. С една голяма част от намиращите се тук държави, икономически съюзи и пр. ЕС има подписани различни споразумения

за сътрудничество, партньорство и дори асоциация. ЕС има преференциални споразумения със страните от Африка (Кения, Руанда, Ангола и др.), евро-средиземноморски споразумения за асоцииране (Тунис, Израел, Мароко и др.), обща система на преференции (например Египет, Йордания и др.). Споразумения за стратегическо или привилегировано партньорство ЕС има с Африканския съюз, страните от ЕКОВАК и др.

В заключение е необходимо да се отбележи, че предизвикателствата, пред които е изправен ЕС при съвременните условия, се увеличават многократно във връзка със световната финансова и икономическа криза. В търсенето на адекватен европейски отговор, съразмерен на мащабите и съответстващ на нейната специфика, ще проличи доколко ЕС се е изградил като глобален икономически играч, респективно ще представи автентична стратегия за борба с кризата и ще реализира своята амбиция за пренаписване на правилата на световния финансов ред. **ИИ**